

מכתב אל אבו סעיד (חלפון בן נתנאל הלוי) המביע חמיהה שלא הפליג

מספרד ובקשה להקדים חשלומו מכס בסך חמישה עשר מחקאל

אוסף אנטונין 1105

- 1 אלשיך אלגליל אבו סעיך מולאי אדאם אללה עזה מעטם קדרה (סלמאן?)
- 2 אבן גא' אלק...
- 3 יא מולאי וסידי ודו אלפזל קבלי וענדי ומן אטאל [אללה בקאה]¹
- 4 ואדאם עזה ועלוה תקדם כתאבי/אליך/ מע אלזרק
- 5 שריך אבן קרשפין וארסלת מע((ה)) אלשי אלדי
- 6 פי עלמך מוצל זדכר אנה לם יגדרך
- 7 ואן קד ס/א/פרח אלמראכזב² פעלמת
- 8 אנך דאם עזך ליס ענדך חרכה הדא
- 9 אלעאם וורדני כתאב מן דארי
- 10 נעמך פי זריבה זדלך
- 11 אן אחתאגח אלי כמסה עשר
- 12 מחקאלא פארגב אלי פזלך
- 13 אן הנעם / עלי / חסב עאדתך
- 14 ומדפעחא פי דארי נעמך
- 15 ואנא מנחזר לשי ארסלתה
- 16 אלי פאם וארסל אלכל אליך
- 17 מע רזלא³ או יקאע⁴ אל
- 18 אגחם((א)) ע פיך⁵ אל((שכר))⁶

ש ו ל י י ם

- 1 פי דלך גזילא⁷ ולמולאי אלפזל פי מראגעתי במא אכרך ען אלספר זכאליה⁸ חאלך
 - 2 אטלע אללה מנך מא יסר וכפאך מא יזר בעזחה ואקראך יאמולאי ועמאדי(רחמה אללה)⁹
 - 3 עליך (וברכאתה)
ע מ ו ד ב'
- חזרה אלשיך אלגליל אבו סעיד מולאי אדאם אללה עזה

מכתב מחוגו של רבנו יהודה הלוי

מאח ש.ד. גויסיין

באתר המליאות של הקונגרס הרביעי למדעי היהדות, שהתכנס בירושלים בקיץ
כחובת 1965, הודעתי שבאוסף אנטונין שבספריה הציבורית שבעיר לנינגראד נמצאת איגרת

בכתב דומה מאד לשל רבנו יהודה הלוי. אלא שבביקורי רב העיסוק באותה עיר לא
אם אמנם האיגרת יצאה מידי רבנו עצמו, אם לאו.
היחה שעה פנויה לבדוק, הדבב. עחה הגיע לידי, יחד עם צילומים אחרים, פוספ
סטאט של אותו כתב-יד וחרני בא למלא את החסר. משחמש אני בהזדמנות זו ללהביע
חודתי למר ו. באראשינקוב, מנהל הספריה הציבורית על שם סאלטיקוב-שצ'ידריין,
ולספרן הצעיר ו. ליבידיב על עזרתם האדיבה.

הקורא מוזמן לעיין במאמר "אוטוגראפים מידו של ר' יהודה הלוי", חרביץ כ"ה
(חמוז חשט"ז), עמ' 393-412, ובפקסימילוח שנדפסו בסוף אותו מאמר. לכשישווה
אותף לכתב-יד אנטונין 1105, שצילומו ניתן להלן, ימצא באמת דמיון מפליא,
ולא רק בצורה רוב האותיות, אלא גם בצירופיהן. למשל הצירוף "נעם" במכתב ד',
בשוליים, בשורה הראשונה, שבה מדבר ר' יהודה הלוי על הכוזרי, הוא בדיוק כמו
כאן בשורה 12 במילה "נעם". ואולם אין להעלות על הדעת כלל, שמכתבנו יצא מעטו
של המשורר. אמנם העובדה שזהו מכתב עסקים רגילים אינה שוללת האפשרות שר' יהודה
הלוי כתב אותו. כי גם רופאים נכבדים לא מנעו ידם מלהשתתף בפעולות פסחיות.
ואולם סגנון מכתבנו שונה לגמרי מלשונת המצוחצחה של הלוי. גם במכתב ד',
שכתבו בכתב רחוט ונמהר ביותר, הוא מדקדק בימי המליצה, ולא כל שכן בלשון
מתוקנת. ואולם המכתב שלפנינו הוא בלשון התמונית ביותר מכל המכתבים שנשתמרו
לנו בגניזה מספרד מאותה תקופה. דומה, שלולא מכתב זה, לא היינו יודעים, שגם
בספרד היו מעמעמים בלשון הערבית.

מצד אחר, המכתב הוא מזמנו ומחוגו של רבנו. שהרי הוא מופנה אל "אבו סעיד",
הוא חלפון בן נתנאל הלוי אלדמיאטי, שאליו הופנו כל המכתבים של ריה"ל שנשתמרו
בגניזה, וכן מכתביהם של יצחק בן אברהם אבן עזרא, של אבן לכתוש ושל אחרים
מקרובי קרוביו של רבנו. ידוע גם כן שרבנו היה בקשרים אמיצים עם משפחת

א ב נ ק ר ש פ י נ, שנזכרה במכתבנו. עוד בימי נעוריו חיבר שיר לכבוד

אבו אלרביע שלמה אבן קרישפין ובתקופה מאוחרת יותר חילל את אבו אהרון (משה)

אבן קרישפין וגם היה חבר ליצחק בן אותה משפחה.²

המכתב מובן מחוכו. הוא נשלח בוודאי מפנים ארץ ספרד אל עיר הנמל

אלמריה, שבה ישב חלטון בן נתנאלרוב הזמן שב^ה שלח מקודם סכתב אחר^א לא

מצא את הסוחר המצרי, ^{אלא} פצצהבין גם-כך מידיעות שנמסרו לו, שהלה לא נסע אל

ארצו ואף לא יסע אותה שנה, כי האוניות כבר הפליגו. דומני, שמכתב זה הוא

המקור היחיד בין כתבי הגניזה מספרד, שבו נאמר במפורש, שהיחה עונת הפלגת

אוניות, כלומר שבימי החורף לא יצאו אוניות. הדבר נמשך נזכר במכתבים רבים

שנכתבו במצרים ובחוניסיה וסיציליה. אך עד עתה לא נמצא הדבר ביחס לספרד,

אם כי היה מחקבל על הדעת. פצצהב המכתב מוסיף שהגיעה ידיעה מחלטון,

שיש לשלם מס (הכוונה כנראה למכס) בסך חמישה עשר מתקאל, כלומר דינאר,

סכום גדול מאד, והכוונה בוודאי לסחורה שהביאה חלטון או רכש אותה בשביל

הכותב. הלה מבקש שכשיו את חלטון לשלם סכום זה. הוא עצמו היכה לתשלום בעד

סחורות ששלח אל העיר פאס, ותיכף לאחר שיקבל התשלום תהא, ישלח את כל

החמישה עשר המתקאלים או ימסור אותם לחלטון במגישתם הקרובה. טועים נחיה,

אם נדמה, שהכותב היה סוחר קטן, מכיון שהתקשה לשלם להברו חמישה עשר דינרים

(ערך הקנייה שלהם אז: לפעלה מאלף דולר). כלל גדול היה אצלם בימים ההם,

שלא להניח שום כסף בלי תנועה. קראחי במכתבו של סוחר גדול, שהגיע בערב

ראש השנה אל ביתו בסיציליה והיו במחסניו סחורות בשווי של אלפיים דינרים,

אך בקופתו לא היה לו אפילו דינר אחד. רמזיקל לכך שחלטון לא נסע מספרד לאחר

גמר עונת הקיץ, אלא נשאר למשך שנה נוספת, נמצאים גם במכתבים אחרים.

לא הצלחתי לשחזר שמו של הכותב. גם אינו ברור, אם המלה האחרונה בשורה

הראשונה היא שם, כגון סלמאן (בספק גדול, לדעתי), או מליצה נימוסית, כגון

אלישק, כלומר "המשתוקק", ואולי יש להכיר שארית של כתב גם בשולי חדף בקצה.

ח ר ג ו ם

- 1 (אל) הזקן המפואר אבו סעיד, אדוני, יתמיד ה' כבודו (מאח) מעצים ערכו¹ (אולי: סלמא)
- 2 אבן אבי אלק...
- 3 הוי אדוני ורבי ובעל חסדים עלי ולגבי ומי שה' יאריך ימיו
- 4 ויתמיד כבודו וגדולתו. קדם מכתב שלי אליך עם אלאזק אלאזק² (כחול העיניים)
- 5 שוחפו של אבן קרשפין, ושלחתי עמו הדבר, שאחה
- 6 יודע עליו. הוא חזר והודיע, שהוא לא מצא אותך
- 7 ושחאוניות כבר הפליגו. מכאן הבינותי
- 8 שאחה, יתמיד כבודך, אין לך הכוונה לנסוע
- 9 בשנה הזאת. והגיעני מכתב ממך (מילולית: משפע
- 10 (טובך) בעניין מכס והוא
- 11 שדרוש תשלום של חמישה עשר
- 12 מחקאל. אבקש ממך חסד
- 13 שחגמול עמי כמנהגך
- 14 וחשלם אותו מכסמך (מילולית: משפע טובך)
- 15 ואני מצפה ל(תשלום בעד) דבר ששלחתי
- 16 אל פאס ואשלה הכל אליך
- 17 עם אדם או חקרה
- 18 פגישה עמך. (תודה)

ש ו ל י ם

- 1 על כך פרובה. ואדוני יעשה עמי חסד, לכשישיבני דבר³, מה עיכבך מן הנסיעה ומה מצבך בכלל.
- 2 ישמיעני ה' ממך מה שמשמה ויסיר ממך מה שמזיק, למען גדלו. והריני מברכך, אדוני וסמך שלי, ורחמי ה'
- 3 עליך וברכותיו.

ע מ ו ד ב'

ח כ ו ב הו

לכבוד הזקן המפואר אבו סעיד אדוני, יתמיד ה' כבודו.

עד עתה ידענו אין כתבו משכילי ספרד, לרבות הסוחרים המשכילים, כגון יצחק בן ברוך, עי' הרביץ כ"ה, עמ' 395, הערה 7. המכתב שלפנינו מלמדנו, אין כתב סוחר נכבד, שלא היה בעל השכלה ערבית.

ה ע ר ו ת

1. עיין חרביץ כ"ה, עמ' 395, הערה 2. בינתיים נוספו לי כמה מכתבים אחרים מספרד מופנים אל חלמוץ. אחד, ט"ש 12.280, שגם הוא מאותו חוב, מופנה אל יצחק בר עובדיה.

2. עיין ח. שירמן, "חיי יהודה הלוי", חרביץ ט' (חרצ"ח), עמ' 45 ו 226.

ה ע ר ו ת ל מ ק ו ר

1. הכותב שכה כנראה את המלה השניה. שכח והוטפות פעל השורה גם בשורות 4, 5, 7, 13, 18 (שתיים, כנראה, עיין שם).

2. כתיב מלא כזה אינו נמצא במכתבים מספרד מן התקופה והחוב, שמהם יצא מכתבו.

3. במקום: רגל, רגיל במזרח, אך לא בספרד.

4. במקום: יקע, גם זו צורה המונית מאד.

5. במקום: נבך.

6. כך יש כנראה להשלים.

7. שיבוש דקדוקי מצוי, אפילו ביו כותבי ערבית המשכילים היום, אך לא במכתבי

רבנו יהודה הלוי.

8. המשמעות כנראה: ויתר מצבך. אך אולי: מצבך בעבר. האות האחרונה היא ח', לא ה

גם זו דרך כתיבה בלתי תרבותית.

9. באותיות ערביות או אולי מערובת של אותיות ערביות ועבריות. היה צריך לכתוב

ואקראך... אלסלאם אל/גזיל ורחמת אללה עליך וברכאתה.

ה ע ר ו ת ל ת ר ג ו מ

1. מליצה זו מצויה במכתבים מספרד. אך קריאת האות הראשונה מטופקת.

2. השם אלזרק, כלומר כחול העיניים, לא היה נדיר, עיין למשל שמחה אסף,

"שטרות עתיקים וכו'", ספר פרס, ירושלים, מחקרי ארץ-ישראל, חשי"ג, עמ' ק"ט, שול

4 (נדפס בטעות אלזארק במקום אלזרק) ו 13, שטר מתחילת המאה האחת עשרה; ט"ש

2, 21, 10, גם הוא שטר עתיק מאד הודן בספר מקרא שהיה שייך לאבניו של פטריק

(שם יווני!) בן אלזרק. ואולם אינו מן הנמנע שאלזרק הנזכר כאן מזדהה בטוחר

נדע הנזכר באוסף כתבי גניזה המתייחסים לסחר הודו מס' 136, שו' 10.

3. ואולי יש לתרגמו שתסביר לי טוב.